

Theo de Jong: de laatste voorzitter van 'De Eendracht'

Theodorus Adrianus Johannes de Jong, geboren in Tilburg op 18 februari 1913, is de derde van vier kinderen uit een Tilburgs katholiek arbeidersgezin. Beide ouders werken in de wollenstoffenindustrie. Zijn moeder, de textielarbeidster Dorothea Catharina Spijkers wordt, zoals toen gebruikelijk, na haar huwelijk ontslagen en werkt daarna als schoonmaakster. Later wordt ze baker. Zijn vader, Arnoldus Cornelius de Jong, tracht als zelfstandige aan de kost te komen, maar zijn kruidenierswinkel, sigarenzaak, verkoop van zelf gedraaid ijs en markthandel in emailen potten en pannen mislukken allemaal. Daarna drijft hij enige jaren een café, maar in de crisisjaren komt door faillissement daar ook een einde aan. Naast spijbelen behoort stropen tot De Jongs jeugdzonden. Op zijn elfde wordt hij misdienaar. Als jongeman doet hij veel aan sport. Hij voetbalt in het eerste elftal van Longa, waarmee hij Nederlands kampioen wordt en hij doet aan atletiek bij De Spartaan. In het seizoen 1933-1934 wordt hij Tilburgs kampioen luchtbuksschieten. Zijn

vader plaatst hem als leerling op een schoenfabriek, maar De Jong ziet meer heil in de textielindustrie en treedt als bijwever in dienst bij textielfabriek Blomjous. Om het vak te leren gaat hij 's avonds naar de textielschool, die hij vanwege een ruzie met de schooldirecteur in het derde jaar zonder diploma verlaat. Dankzij de opleiding is hij wel een vakbekwaam wever geworden, die zelf zijn getouw kan instellen. Nog lang na zijn pensioen vertelt hij met genoegen hoe prachtig het is te weven aan een dessin met 24 schaften en met vijf of zes spoelen en kleuren.

Op 22 februari 1933 treedt hij in het huwelijk met de schoenstikster Cornelia Gerardina van Beers, met wie hij twee dochters en een zoon krijgt.

De Jong is er trots op dat hij in de crisisjaren slechts éénmaal om een week steun heeft hoeven aan te kloppen. Als lid van de Rooms-Katholieke Textielarbeidersbond 'St. Lambertus' moet hij naar het bondskantoor om zijn uitkering te halen. Na de afkondiging van een nieuwe loonsverlaging krijgt hij daar te horen dat daaraan niets kan worden gedaan. Het is de schuld van Japan, waar de mensen genoeg hebben aan een handvol rijst. De Jong vindt deze verklaring te zot voor woorden en stapt over naar de socialistische textielarbeidersbond De Eendracht, waarvan de familie van zijn vrouw lid is. Piet van Beers, de broer van zijn vrouw, is tientallen jaren de leidende figuur in de Tilburgse afdeling van De Eendracht en beroemt zich er op dat hij De Jong heeft overgeschreven.

De Eendracht in Tilburg is met minder dan 300 leden een Gideonsbende vergeleken met St. Lambertus dat meer dan 4000 leden telt. De voor De Jong onbekende wereld van het socialisme brengt hem tot zelfstudie. Vooral de directe belangenbehartiging binnen de sociaaldemocratie spreekt hem aan. Bij Blomjous worden leden van de socialistische bond niet op prijs gesteld. Werklieden die De Jong voor De Eendracht wint, moeten afzonderlijk voor de baas verschijnen met het gevolg dat vrijwel allen weer voor het lidmaatschap bedanken. Een tweetal met meer dan 25 dienstjaren bij het bedrijf die dat weigeren, worden ontslagen. De Jong krijgt geen ontslag, maar wordt wel scherp in de gaten gehouden. De overstap naar De Eendracht betekent voor de rechtlijnige De Jong ook lid worden van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP), de Natuurvrienden en de Vereniging van Arbeiders Radio Amateurs (VARA). Hij neemt een abonnement op *Het Volk* en verzekert zich bij De Centrale. Vanwege het lidmaatschap van deze socialistische organisaties wordt hij geëxcommuniceerd, waarna hij uit de katholieke kerk treedt.

Ondanks dat hij de actie kansloos acht, neemt De Jong in 1935 deel aan een wilde staking. St. Lambertus heeft reeds ingestemd met de loonsverlaging en De Eendracht is te klein om zich

succesvol te verzetten. Maar met 4200 stakende werklieden is de staking vrijwel algemeen. Op verzoek van het ingestelde steuncomité verzorgt De Jong de stakingsuitkeringen bij Blomjous. De staking, die na vier weken zonder resultaat moet worden beëindigd, is de start van zijn vakbondscarrière. Hij wordt lid (en in 1938 secretaris) van het afdelingsbestuur van De Eendracht en krijgt bij Blomjous zitting in het Afdelingskasbestuur voor de Ziektewet. Vervolgens wordt hij gekozen in de Fabriekscommissie (een voorloper van de ondernemingsraad), wordt secretaris van de Tilburgse Bestuurdersbond en correspondent van het Bureau voor Arbeidsrecht.

In de Tilburgse textielindustrie bestaat een regeling voor het collegiaal in- en uitlenen van personeel. De Jong wordt in een periode waarin Blomjous kampt met gebrek aan orders uitgeleend aan andere bedrijven. Enneking, bij wie hij tien gulden per week meer verdient, bied hem vast werk aan, maar bij collegiaal uitlenen bestaat de regel dat niet mag worden overgestapt. Als omweg werkt De Jong nog een tijdje bij Van de Bergh, maar Blomjous wil hem niet laten gaan. Door bemiddeling van Bart van Pelt, bestuurder van De Eendracht, en de secretaris van de fabrikantenvereniging komt het dienstverband met Enneking kort voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog toch tot stand.

Na de Duitse inval in mei 1940 weigert De Jong aanbiedingen om regionaal bestuurder of sociaal voorman te worden. Na een bezoek aan Tilburg in maart 1941 van Jan Landman en Ad Vermeulen, bestuurders van het gelijkgeschakelde Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV), met het pleidooi het bondswerk voort te zetten en met de bezetter samen te werken, besluit De Jong in navolging van Van Pelt zijn functies neer te leggen en als lid van de bond te bedanken. Dankzij een verklaring van onmisbaarheid van zijn werkgever ontloopt hij tewerkstelling in Duitsland. Enkele SDAP-leden in Tilburg, onder wie De Jong, blijven contact houden, verschaffen bonkaarten en verzorgen onderduikadressen. Tot de dag waarop Tilburg is bevrijd (27 oktober 1944) heeft de familie De Jong onderduikers in huis. De wederopbouw van partij en vakbeweging wordt al spoedig weer ter hand genomen. De Jong wordt secretaris van de SDAP in Tilburg en hervat zijn activiteiten voor de Tilburgse Bestuurdersbond en het Bureau voor Arbeidsrecht. Zijn indiensttreding bij de Koninklijke Marechaussee blijkt geen goede keuze. Door bemiddeling van Cees van Lienden en Chris de Vries, verbondsbestuurders van het NVV, wordt zijn contract drie maanden later ontbonden en op 1 mei 1945 treedt De Jong in dienst van het NVV, aanvankelijk met als werkterrein Tilburg, maar al spoedig de hele provincie Noord-Brabant. Een jaar later wordt dat uitgebreid tot de drie zuidelijke provincies. Grote reisafstanden, tegenwerking van de clerus en de lage organisatiegraad van het NVV in het zuiden bemoeilijken het werk, maar met hulp van meer ervaren collega's en dankzij eigen enthousiasme slaat hij zich er doorheen. Mede dankzij de steun van zijn vrouw slaagt hij er in de bestuurdersopleiding van de Centrale Kaderschool op het Troelstra Oord in Beekbergen te volgen. In die dagen houden bestuurders kantoor aan huis, maar tijdens zijn afwezigheid vangt zijn vrouw alle aanloop van leden en kaderleden op.

Van Pelt, die De Jong als zijn voorbeeld beschouwt, vraagt begin 1948 aan hem om te solliciteren naar de functie van bestuurder bij de Algemene Bond van Arbeiders en Arbeidsters in de Textiel- en Kledingbedrijven 'De Eendracht', kortweg ABTK 'De Eendracht', die ontstaan is door een fusie tussen De Eendracht en de bond in de kledingindustrie tijdens de Tweede Wereldoorlog, afgedwongen door het Nederlands Arbeidsfront. Voorzitter Tonnis van der Heeg nodigt De Jong uit voor een gesprek en biedt hem de functie aan van penningmeester met verantwoordelijkheid voor sociale verzekeringen en tweede onderhandelaar voor de collectieve arbeidsovereenkomsten in de textiel en de confectie. Op 1 april 1948 treedt De Jong in dienst van De Eendracht. Het gezin moet verhuizen naar Amsterdam, waar de woningnood een probleem is, maar met een driehoekswissel (Amsterdam, Den Haag, Tilburg) wordt het opgelost. Eind 1951 maakt De Jong met andere bestuurders en werkgevers in het kader van de Marshallhulp een reis van zes weken naar de Verenigde Staten om de daar functionerende textielindustrie te bestuderen.

De Twentse textielwerkgevers willen in 1954 de overeengekomen loonsverhoging gebruiken om een deel van de zwarte lonen te witten. De onrust onder de werknemers neemt snel toe. Door afwezigheid van de voorzitter komt de verantwoordelijkheid voor het oproepen tot actie bij De Jong te liggen. Er breken stakingen uit maar al na enkele dagen bemiddelt het College van

Rijksbemiddelaars onder voorzitterschap van Jan Berger. Het resultaat is dat ieder er drie tot vier procent loon bij krijgt, ongeacht de hoogte van het zwarte loon.

Als penningmeester ziet De Jong kans om in 1953 van de Apeldoornse Nettenfabriek het Jeltus van Zeppelin-huis in het Gelderse Epe te kopen, om als scholings- en conferentieoord te gaan dienen. Het toont de opvattingen van De Jong omtrent het belang van goed opgeleide kaderleden voor het functioneren van de bond. Na enige jaren wordt De Waayenberg, zoals het oord inmiddels is gaan heten, ingebracht voor de vorming van het NVV-scholingsinstituut. Sedertdien heeft het oord enige gedaante wisselingen ondergaan. De foto dateert uit 1998.

In 1955 kon het hoofdbestuur van De Eendracht de al langer bestaande interne tegenstellingen niet meer de baas. Het verbondsbestuur van het NVV grijpt in, waarna een door Coen van der Lende geleide commissie de bestuurssamenstelling ingrijpend wijzigt en De Jong tot bondsvoorzitter bombardeert.

Bij de onderhandeling over de collectieve arbeidsovereenkomst voor 1960-1961 komt De Eendracht met het voorstel de arbeidstijd in de ploegendiensten te verkorten. In 1962 stelt De Jong op het NVV-congres voor om verkorting van de werktijd tot veertig uur in het arbeidsvoorwaardenbeleid op te nemen. Het getuigt van de progressieve koers op het terrein van de arbeidsvoorwaarden die de bond onder De Jongs voorzitterschap voorstaat. De Eendracht komt echter klem te zitten tussen de wil om de arbeidsvoorwaarden te verbeteren en de onmacht om het af te dwingen door het afkalvende werkkerrein. Sluiting van het Leidse bedrijf Wijk-Heringa in 1964 is de eerste grote bedrijfssluiting en het begin van een bijna complete ontmanteling van de Nederlandse textiel- en confectie-industrie door verplaatsing naar de zogenoemde lagelonenlanden. In 1967 krijgt De Jong lucht van het werkgeversvoornemen om de winstuitkering te passeren. Hij maakt dit op een zaterdag in een bondsbijeenkomst te Winterswijk openbaar en vertelt dat de bond tot het einde van het jaar gebonden is aan de cao, maar dat hij zich kan voorstellen dat de werknemers niet aan het werk zullen gaan. De keuze om het werkgeversplan in Winterswijk openbaar te maken is geen toeval, de stad is met zijn hoge organisatiegraad een bolwerk van De Eendracht. Zijn signaal wordt niet misverstaan en op de navolgende maandag breken stakingen uit. De werkgevers zien snel af van hun voornemen. In hetzelfde jaar weigeren de werkgevers in de confectie de overeenkomst over het zogeheten 'vakbondstientje' uit te voeren, maar maken onmiddellijk drie ton over als De Jong een staking in Groningen aankondigt. Het congres van De Eendracht in datzelfde jaar geeft het hoofdbestuur de opdracht te streven naar één onverdeelde NVV-organisatie met een groepsgewijze decentralisatie in de districten. De Jong ontwikkelt zich tot een krachtig pleitbezorger van grotere eenheid binnen het NVV. Hij beseft dat de kleinere bonden binnen de vakcentrale niet in staat zijn eigen beleid te ontwikkelen en betoogt dat de vakcentrale een betere beleidsondersteuning en beleidsontwikkeling moet opzetten. Door zijn toedoen heeft De Eendracht een kleine stafafdeling met een loondeskundige en een econoom. De Jong ervaart het als een nederlaag als NVV-voorzitter André Kloos in 1969 genoodzaakt is het zogenoemde structuurrapport terug te nemen. Kloos wil het NVV omvormen van een overkoepelend orgaan van bonden tot een organisatorische eenheid, maar de aangesloten bonden geven in meerderheid de voorkeur zelfstandig te blijven. Met Maarten Zondervan, voorzitter van de Metaalbedrijfsbond, spreekt De Jong af om samen een fusie aan te gaan. Later sluit Willem Liefwaard, voorzitter van de Algemene Bedrijfsgroepen Centrale, zich bij het initiatief aan. Op 1 januari 1972 fuseren de drie bonden tot Industriebond NVV, die onder leiding van Arie Groenevelt bekendheid krijgt en de nodige reuring brengt in de Nederlandse arbeidsverhoudingen. De Jong is vicevoorzitter tot zijn pensionering op 1 januari 1974.

In de loop van zijn carrière groeit De Jong uit tot een bekende en erkende persoonlijkheid in de textiel- en confectie-industrie. Ook werkgevers waarderen hem vanwege zijn kennis van de bedrijfstak en zijn eerlijke gedrevenheid de positie van de werknemers te versterken. In 1970 nodigen zij hem uit om zijn visie op de toekomst van de bedrijfstak te geven. Volgens De Jong moet deze zich organisatorisch en technisch vernieuwen. Dit standpunt houdt hij ook de vakbondsleden voor vanwege de consequenties die er aan vastzitten. Door moderniseren zullen er ook reorganisaties met ontslagen plaatsvinden, maar dat is beter dan een koude sanering. Zijn pleidooi vindt echter geen gehoor.

Vanwege zijn rol in de textielindustrie wordt De Jong in 1963 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. In een interview uit 1993 positioneert hij zichzelf binnen de arbeidersbeweging:

'Ik ben geen actievoerder; ik heb gekozen voor de sociaal-democratie, die probeert stap voor stap misstanden te verwijderen.'

Doorgaans weet hij zijn emoties te beheersen, maar nog jaren na zijn pensioen kan hij zich opwinden over collega's die begin jaren zeventig de verplaatsing van de textiel- en confectie-industrie naar ontwikkelingslanden hebben geaccepteerd. In de Industriebond NVV voelt hij zich minder thuis naarmate hij verder weg komt te staan van de werkvloer en minder contact heeft met de leden. Bovendien zit het hem dwars dat hij kort voor zijn pensioen de textiel is 'kwijtgeraakt' aan de jongere hoofdbestuurder Roel Knobbe. Als persoon is De Jong weinig geschikt om na zijn pensioen achter de geraniums te gaan zitten. Zijn belangstelling voor het vakbondswerk blijft en tot op hoge leeftijd is hij bestuurlijk actief in ouderenorganisaties en de gezondheidszorg. Hij overlijdt te Amsterdam op 12 december 2002.

LITERATUUR: 'Nederlandse textielindustrie kan zich onder gelijke concurrentievoorwaarden een goede positie verwerven, in: *Het Financieele Dagblad*, 4.3.1970; 'Textiel ging kapot aan illusie van ontwikkelingshulp' in: *Elseviers Weekblad*, 5.1.1974; G. Harmsen en B. Reinalda, *Voor de bevrijding van de arbeid* (Nijmegen 1975) 390; G. Harmsen, J. Perry, F. van Gelder, *Mensenwerk. Industriële vakbonden op weg naar eenheid* (Baarn 1980) 199-201; E. Hueting, Fr. de Jong Edz., R. Neij, *Naar groter eenheid* (Amsterdam 1983) 309; J. Varkevisser, *Th.A.J. de Jong* (Amsterdam 1984; niet gepubliceerd, ter inzage bij het IISG); W. Staubach, *Theo de Jong over de Tilburgse textielindustrie* (Amsterdam 1993; niet gepubliceerd); D. Nas, *Het Twentse model* (Amsterdam 1998) 133-134; A.Th. de Jong, *Eenzame Strijd, Th.A.J. de Jong "Theo"- Tilburg *1913 Amsterdam †2002* (Doorwerth 2007; niet gepubliceerd)

Dik Nas